

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

" หน้าที่พลเมือง " มีความหมายโดยตรงเกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนทุกคน ที่มีและปฏิบัติคือสังคม และชาติบ้านเมือง ประเทศไทยเราอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้น พลเมืองทุกคนจึงจำเป็นต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ความหมายอย่างถูกต้อง รู้จักปฏิบัติตนให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขในสังคมเสรีประชาธิปไตย

วิชาหน้าที่พลเมือง เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียน ได้บรรลุถึงอุดมคติดังกล่าวแล้ว วิชาจึงนับไ้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าวิชาทั้งหลาย ถ้าจะพิจารณาตามหลักสูตรของสังคมศึกษาที่สมบูรณ์แล้ว จะคงบรรจุหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองอยู่ด้วยทั้งสิ้น ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกับประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดวิชาไว้ในหลักสูตรของหมวดสังคมศึกษา และได้กำหนดแบบเรียนสำหรับวิชาหน้าที่พลเมืองไว้ด้วย โดยกำหนดความมุ่งหมายและเนื้อหาไว้เฉพาะตอน แต่ละตอนล้วนแต่มีความสำคัญต่อการเรียนทั้งสิ้น

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ซึ่งก็นับไ้ว่าเป็นเวลานานพอสมควร ลักษณะสำคัญอันแท้จริงของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ชาวไทยทุกคนจะคงศึกษา เพื่อความเข้าใจดี และก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการปกครองของประเทศ ฉะนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะให้นักเรียนได้เรียนรูถึงหน้าที่ต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ ถ้าหากนักเรียนไม่เข้าใจในระบอบการปกครองของประเทศได้ดีพอ กล่าวคือไม่เข้าใจในหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ ก็อาจจะทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อการปกครองประเทศ ฉะนั้นการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนจึงนับว่ามีบทบาทที่สำคัญ เพราะจะได้เริ่มปูรากฐานประชาธิปไตยให้มั่นคงแก่เยาว์วัย ทั้งนี้จะได้เป็นกำลังของชาติในอนาคตที่จะขจัดภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองของประเทศ

หน้าที่พลเมืองยังได้หมายถึงสิ่งต่าง ๆ อีกหลายประการ ซึ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์
 ในอันที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีค่าในโลกปัจจุบัน นอกจากนั้นยังจะช่วยกันสร้างสรรค์ประเทศ
 ของตนให้เจริญก้าวหน้าได้เป็นอย่างดี ฉะนั้น ในการสนับสนุนความสำคัญอันนี้จึงขอ
 นำเอาคำกล่าวของ นาย Hughes ถึงสิ่งจำเป็นเหล่านี้ คือ¹

1. จะคงทราบถึงความเป็นไปในโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นความเป็น
 ไปภายในประเทศหรือต่างประเทศก็ตาม เพื่อจะได้มีความเข้าใจ
 อันดีต่อกัน
2. จะคงมีทัศนคติอันดีต่อสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งคนทั่ว ๆ ไปด้วย เราจะ
 คงเรียนรู้ถึงพฤติกรรมของแฉะบุคคลอื่นว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี ฉลาด
 หรือโง่งอย่างไร
3. จะคงเรียนรู้ถึงวิธีการปรับตัวเรากับผู้อื่น เราทุกคนย่อมไม่เหมือน
 กัน ไม่ว่าจะ เป็นในด้านความคิด ความสนใจ การที่เราพยายามทำ
 ความเข้าใจหรือยอมรับความคิดของผู้อื่นนั้น เป็นวิธีการที่จะทำให้
 เราอยู่ร่วมกับเขาได้ด้วยความสุข
4. จะคงมีความฉันทมหรือพอใจในการปกครองประเทศซึ่งเป็นธรรมกา
 อยู่เองที่ทุกคนย่อมจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในด้านการปกครอง
 หรือการเมือง แฉะถ้าทุกคนมีแนวความคิดที่ฉลาดแล้ว ก็อาจจะเป็น
 ทางที่จะช่วยให้ทุกคนเกิดความพอใจในการปกครองได้เหมือนกัน
5. คงพยายามเข้าใจและรู้ถึงความสนใจและความสามารถของตนเอง
 และใช้ความสามารถให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง อันอาจจะสะท้อนไป
 ถึงสังคมได้ต่อไป

¹ Ray Osgood Hughes, Building Citizenship (New York: Allyn and Bacon Inc. 1959) p.4.

Hughes ยังได้กล่าวอีกว่า สิ่งสำคัญในหน้าที่พื้นฐานในฐานะที่เป็นพลเมือง มี 2 ประการ คือ

1. เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย
2. ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลและประชาชนด้วยกัน

นอกจากความร่วมมือกันระหว่างประชาชน จะทำให้ประเทศคงอยู่ได้ คือ " ร่วมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย " ² การสิ่งใดก็ตามถ้าหากจะให้สำเร็จจุดลงไปด้วยดี จะคงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ใช่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ต้องนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม และช่วยกันจรรโลงเสถียรภาพแห่งความมั่นคงของประเทศ

เรามีใคอยู่แค่เพียงลำพัง แควยรวมกันมากมายในบรรดาคนหมู่มากที่ไม่เคยพบหรือรู้จักกันมาก่อนเลย ³ ภัยเหตุนั้นเองจึงจำเป็นที่มนุษย์แต่ละคนพึงระลึกถึงหน้าที่ของตนในอันที่จะปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น รู้ถึงสิทธิอันควรและไม่ควร เพื่อความเป็นอยู่ในสังคมจะได้มีระเบียบเรียบร้อย ไม่เห็นแก่ตนเองหรือไม่ก้าวกายในหน้าที่ของกันและกัน ซึ่งจะทำให้ประเทศบ้านเมืองมีความผาสุกปราศจากศัตรู ในฐานะที่เป็นพลเมืองคั่นจะคงไปหาสันติสุข แสวงหาแต่ความดีงามและความรู้เพิ่มเติมเสมอ ประกอบกิจที่ดีสุดและละเว้นสิ่งชั่วร้าย นอกจากนี้จะคงให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ในฐานะที่เป็นผู้นำในการปกครองประเทศเพื่อจะได้นำประเทศไปให้พบความสุข

การศึกษาวิชาหน้าที่พลเมืองในหลักสูตรมัธยม ส่วนมากกล่าวถึงสังคมและหน้าที่ของพลเมืองที่จะต้องเริ่มเรียน ตั้งแต่เริ่มศึกษาในโรงเรียนและศึกษาต่อไปจนตลอดชีวิต นับเป็นขบวนการต่อเนื่องกันไป ในการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและการเรียนหน้าที่พลเมืองนั้น ก็อยู่ในระหว่างความรู้ของนักเรียนทางหนึ่ง และนิสัยความประพฤติอีกทางหนึ่ง ความมุ่งหมายประการสำคัญของการศึกษาคือ การฝึกนักเรียน

²Ibid; p. 4.

³Henry Noble Sherwood, Citizenship, (New York: Bobbs-Merrill Company, 1947) p.3.

เพื่อที่จะได้ออกไปใช้ชีวิตนอกโรงเรียนในสังคมอันกว้างเมื่อเติบโตใหญ่ ในการฝึกความเป็นพลเมืองคนหนึ่งที่จะต้องกล่าวถึงก็คือ ความรู้ ทักษะ และความชำนาญที่นักเรียนได้รับและสามารถนำไปปฏิบัติได้ สิ่งเหล่านี้ก็มีความสำคัญทั้งนั้น ความรู้เป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่เป็นหลักการ นักเรียนจะไม่สามารถรับผิดชอบใดก็ตามที่เขาตัดสินใจไม่ได้ว่าจะอะไรดีอะไรถูก นอกจากความรู้แล้วยังต้องอาศัยความเข้าใจคือโลกที่อาศัยอยู่และชุมชนที่อยู่แวดล้อม พร้อมทั้งปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ การปกครองซึ่งประชาชนเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีหลักสำคัญ 2 ประการ⁴ คือ

1. ประชาชนมีสิทธิในการกำหนดนโยบายในการควบคุมบริหารงานทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น นั่นคือประชาชนมีสิทธิเลือกผู้แทนของตนเข้าไปร่วมพิจารณากำหนดนโยบายในการบริหารประเทศในรัฐสภา และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

2. ประชาชนมีความสามารถในการที่จะปกครองตนเอง กล่าวคือประชาชนแต่ละคนจะต้องมีความรู้และตระหนักในคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประชาชนยังจะต้องใคร่โอกาสในการที่จะดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมภายใต้หลักการประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือ ในชุมชนชนแต่ละแห่งประชาชนมีสิทธิในอันที่จะออกความคิดเห็นและเสนอความต้องการในกิจการซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงส่วนรวม เมื่อมีสิทธิมีเสียงแล้วก็ควรที่จะได้มีความสามารถในการปฏิบัติอีกด้วย

การพัฒนาทางการเมืองสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนานั้น เท่าที่ปรากฏโดยทั่วไป ความอ่อนแอในทางการเมืองและการปกครอง จะเป็นผลทำให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ พอลอยมีอุปสรรคไปด้วย ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังพัฒนาประเทศ ก็ต้องประสบกับภาวะการณเช่นนี้ด้วย เพราะประชาชนชาวไทยมิได้ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การพัฒนาประชาธิปไตยใน

⁴ ธีรชัย ศิษฏโกวิท ร.ศ. "เราจะฝึกสอนประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนได้อย่างไร " เทศาภิบาล มกราคม 2514 หน้า 61 - 64

ประเทศไทยจะสำเร็จได้ก็ด้วยการที่รัฐบาลต้องทำการฝึกสอนประชาชนและรู้จักผ่อนปรนประชาชนซึ่งประกอบด้วยความตั้งใจจริง มีความอดทนและความเสียสละอย่างสูง ต้องมีการวางแผนและพร้อมที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามแผน เพื่อกระจายอำนาจให้ประชาชนได้ปกครองตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองประเทศควรเสียสละอำนาจของตน ทั้งนี้ รัฐบาลก็ควรพยายามที่จะให้ประชาชนเข้าใจรูปการปกครองในระบบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนในการปกครองตนเอง ดังจะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้จัดตั้งองค์การปกครองท้องถิ่น ในขั้นแรกได้จัดตั้งเทศบาล โดยรัฐบาลมีความตั้งใจจะให้เทศบาลเป็นองค์การฝึกสอนประชาธิปไตยแก่ประชาชน

" การฝึกความเป็นประชาธิปไตยจะต้องฝึกความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การให้ความร่วมมือทั้งความเข้าใจดีต่อกัน จะต้องไม่แสวงหาวิธีการที่จะปรับปรุงความเป็นประชาธิปไตยของผู้ใด หากแต่ปรับปรุงตนเองและเผยแพร่ให้ผู้อื่นทราบว่าการดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิมให้มีความผาสุก คือแนวประชาธิปไตยอันเป็นจุดหมายสูงสุดของมนุษย์⁵ ดังนั้น ในขั้นแรกเราจะต้องแก้ปัญหาของตัวเองด้วยความซื่อสัตย์ ไร้อคติปัญญา ถึงแม้ว่าความจริงประชาธิปไตยที่เราก่อให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของชนทุกชั้นจะเป็นความมุ่งหมายทั่วไป การศึกษาก็จะช่วยขจัดความสงสัยและสร้างความเข้าใจอันดีเพื่อจะได้เกิดสันติสุขในโลกนี้

เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรหน้าที่พลเมือง นับว่าน่าสนใจมาก เพราะได้กำหนดให้นักเรียนใคร่ครวญหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีในฐานะที่เป็นพลเมืองดีของชาติ ให้มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้น การกรรงเวียน การครองตนในวัยรุ่นเกี่ยวกับรัฐบาล สังคม การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ฯลฯ เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่อยู่ในระยะอยากรู้อยากเห็น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เด็กมีความเข้าใจว่า ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ย่อมมีหน้าที่อันควรปฏิบัติให้แก่สังคมคามวิถีทางของเขา สอนให้เด็ก

⁵ Arthur C. Bening and David H. Bening, *Teaching the Social Studies in Secondary School*; (New York McGraw-Hill Book Company Inc. 1965), p.316.

ใครจักสิทธิและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ และฐานะทางสังคมของบุคคล ในหลักสูตรยังกำหนดไว้ว่า ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย การสอนหน้าที่พลเมืองจึงจำเป็นจะต้องเน้นหนักในเรื่องการฝึกอบรมให้เด็กเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยในขณะที่เรียนอยู่ในโรงเรียน และออกไปเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป⁶

สิ่งที่จะเป็นเครื่องมือของนักเรียนได้เป็นอย่างดีก็คือแบบเรียน ซึ่งนักเรียนจะใช้เป็นสิ่งยึดถือสำหรับการปฏิบัติตน แบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แบบเรียนเท่าที่ไรกันทุกวันนี้ก็ได้พยายามรวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ เท่าที่เด็กในวัยรุ่นสมควรรู้ ประมวลเข้าไว้ในเล่มเดียวกัน ผู้วิจัยได้สนใจและเห็นความสำคัญของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง เพราะเนื้อหาต่าง ๆ เท่าที่ได้ศึกษามาดูอย่างกว้างขวาง ประกอบกับได้มีโอกาสสอบถามนักเรียนบางคน ปรากฏว่าไม่ค่อยเข้าใจในเนื้อหาและปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการใช้แบบเรียน จึงใคร่จะศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชา

การวิจัยที่เกี่ยวข้องกัน

ในปี พ.ศ. 2509 นางสาวไฉยรัตน์ เปี่ยมเพิ่มพูน⁷ ได้เขียนวิทยานิพนธ์เพื่อรับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต เรื่อง "การศึกษาเกี่ยวกับการสอนหน้าที่พลเมืองในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนเทศบาลในจังหวัดพระนคร โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการสอนของครูในโรงเรียนเทศบาล 16 แห่งในจังหวัดพระนคร ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เกี่ยวกับ

⁶ Dorothy Westley-Gibson, Social Foundations of Education, (New York: McMillan Limited, 1967) p. 146.

⁷ ไฉยรัตน์ เปี่ยมเพิ่มพูน "การศึกษาเกี่ยวกับการสอนหน้าที่พลเมืองในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดพระนคร" วิทยานิพนธ์ประกอบปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2509. 68 หน้า

หน้าทพลเมือง เพื่อจะโคทรามถึงวิธีการสอนของครู การเรียนของนักเรียน ทศนคติของครูและนักเรียนที่มีต่อวิชาหน้าทพลเมือง ปัญหาต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนประสบ โดยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. สร้างแบบสอบถามสำหรับครูเพื่อถามเกี่ยวกับวิธีสอน ทศนคติของครูตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ครูประสบในการสอนวิชาหน้าทพลเมือง รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาของครู
2. สร้างแบบสอบถามสำหรับนักเรียน เพื่อสอบถามถึงวิธีการสอนของครู ทศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาหน้าทพลเมือง และต่อครูผู้สอนวิชาหน้าทพลเมือง ปัญหาต่าง ๆ ที่นักเรียนประสบในการเรียนวิชาหน้าทพลเมือง
3. ศึกษาคนควาจากหลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือ และวารสาร
4. แจกแบบสอบถาม และนำเสนอในรูปแบบตาราง

ผลของการวิจัยพอสรุปได้วา

ครูใช้วิธีการ สอนหลายวิธีสลับเปลี่ยนกัน การสอนที่นิยมมากคือการอธิบายให้นักเรียนฟัง ครูไม่ค่อยโคเตรียมอุปกรณ์การสอนมากนัก เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจโดยอาจถึงประสบการณต่าง ๆ มาสนับสนุน ความเห็นเกี่ยวกับอุปกรณ์แบ่งออกเป็น 2 พวก คือพวกหนึ่ง เห็นว่ามีผลดีต่อการเรียนของเด็ก อีกพวกหนึ่ง เห็นว่าไม่มีประโยชน์ การสอนของครูดำเนินไปตามหลักสูตรเป็นส่วนใหญ่

เกี่ยวกับแบบเรียน ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรเรียบเรียงเนื้อหาวิชาโดยใช้คำอธิบายให้เข้าใจง่าย ยกตัวอย่างที่เข้ากับชีวิตความเป็นจริง และครูผู้สอนควรหาวิธีการสอนโดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนใช้ความคิดบ้าง ชักถามบ้าง เพื่อแสดงความมั่นใจในการใช้สิทธิในการครองตนให้เป็นพลเมืองดี

นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบวิชาหน้าทพลเมือง ทั้ง ๆ ที่มีความเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตัวเองในหลาย ๆ ด้าน เห็นว่าการสอบคือการท่องจำ เนื้อหาไม่ต้องอาศัยความเข้าใจ จึงเห็นว่าวิชานี้น่าเบื่อหน่าย

ในปีเดียวกันนั้น (พ.ศ. 2509) นางสาวสุธรรมา สุจริตตานนท์⁸ ได้ศึกษา

⁸สุธรรมา สุจริตตานนท์ "ศึกษาการสอนวิชาหน้าทพลเมือง ในชั้นประถมปีที่ 7 ในโรงเรียนสาธิต 4 แห่งในจังหวัดพระนคร" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต 2509. 51 หน้า

การสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในโรงเรียนสาธิต 4 แห่ง ในจังหวัดพระนคร เขียนเป็นวิทยานิพนธ์เพื่อรับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการสอนของครูในโรงเรียนสาธิต 4 แห่งในจังหวัดพระนคร เฉพาะการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 เท่านั้น เพื่อจะโคจรมาถึงวิธีการสอนของครู วิธีการเรียนของนักเรียน ทักษะของผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมือง ปัญหาต่าง ๆ ที่ครูประสบในการสอน โดยมีวิธีดำเนินงานดังนี้ คือ 1) สร้างแบบสอบถามสำหรับครู เพื่อถามเกี่ยวกับวิธีการสอน ทักษะของครูตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนประสบในการเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง 2) ศึกษาคุณค่าจากหลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือและเอกสารต่าง ๆ 3) แจกแบบสอบถามและนำเสนอในรูปตาราง คิดเป็นร้อยละ ซึ่งพอจะสรุปผลได้ดังนี้ คือ นักเรียนส่วนมากมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ส่วนเนื้อหานั้น เห็นว่าไม่น่าสนใจ บางตอนเนื้อเรื่องยากเกินไป รูปเล่มของแบบเรียนไม่สละสลวย ภายในเล่มมีรูปภาพประกอบน้อย ไม่ช่วยให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น ส่วนมากก็เป็นภาพที่เด็กเห็นจากของจริงเสมอ นักเรียนเห็นว่าการเรียนให้ได้อะไรคือการท่องจำ นักเรียนจึงมองข้ามความสำคัญไป อุปกรณ์ที่ครูนำมาใช้น้อย ไม่น่าสนใจ นักเรียนไม่สนใจในการรวมกิจกรรม

สำหรับครูผู้สอน มีทัศนคติต่อการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เห็นว่าเป็นวิชาที่น่าสอนและจำเป็นแก่เด็ก วิธีการสอนใช้วิธีแบบใหม่ คือค้นคว้าหาข้อความหรือเหตุการณ์จากหนังสืออื่น ๆ แต่มีครูเป็นจำนวนมากเห็นว่าการใช้อุปกรณ์การสอนเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเวลาและทุนทรัพย์ จึงมีปัญหาในเรื่องอุปกรณ์และความแม่นยำที่จะถ่ายทอดให้นักเรียน ครูเสนอแนะว่าควรมีหนังสือค้นคว้าให้มากพอแก่เด็ก แบบเรียนควรจะได้รับปรับปรุงให้เนื้อหาง่ายขึ้น ห้องสมุดของโรงเรียนควรจะเป็นแหล่งที่ช่วยแก้ปัญหาของครูและนักเรียนได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 นางสาวศิริมา พอค้า⁹ ได้เขียนวิทยานิพนธ์เพื่อรับ

⁹ศิริมา พอค้า "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนคร ที่มีต่อวิชาหน้าที่พลเมือง" วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2510 . 59 หน้า

ปริญญาครรศาสตรบัณฑิต เรื่อง "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทัศนคติและความสนใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เพื่อต้องการทราบปัญหาในการเรียนวิชานี้ รวมทั้งความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับครู การสอนของครู การวัดผล การใช้อุปกรณ์ หลักสูตร แบบเรียน เนื้อหาและการจัดเวลาเรียน โดยใช้วิธีสร้างแบบสอบถามชนิด check list และ open-ended จำนวน 40 ข้อ แลวนำข้อมูลมาเสนอเป็นรูปตารางรอยละ ซึ่งพอจะสรุปผลได้ว่า

นักเรียนมีทัศนคติไม่ดีต่อวิชาหน้าที่พลเมือง เพราะการสอนของครู เนื้อหาและแบบเรียน ทำให้นักเรียนสนใจน้อยกว่าที่ควร นักเรียนขอให้ครูเปิดโอกาสให้ซักถาม และให้ครูจัดกิจกรรม มีอุปกรณ์การสอน คำนการวัดผลนักเรียนชอบคำถามแบบปรนัย ชอบการทดสอบที่ใช้ความคิดมากกว่าความจำ สำหรับแบบเรียนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน แต่มีภาพประกอบน้อย รูปเล่มไม่น่าอ่าน นักเรียนสนใจเรื่องการครองตนในวัยรุ่นและต้องการให้เพิ่มเรื่องปัญหาในวัยรุ่น ลงในเนื้อหาและบทเรียน นักเรียนชอบเรียนวิชานี้ในตอนที่ ปัญหาที่ประสบคือ ครูสอนไม่ค่อยเข้าใจ และแบบเรียนมีภาพน้อย นางสาวศิริมา เสนอว่าควรให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นแก่เด็กและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย

ในปีเดียวกันนี้ นางพาณี แสงกิจ¹⁰ ได้เขียนวิทยานิพนธ์ "เรื่องการปรับปรุงเกี่ยวกับการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อรับปริญญาครรศาสตรมหาบัณฑิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะสำรวจการเรียนการสอนสังคมศึกษา ปัญหาที่ครูและนักเรียนประสบในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแจกแบบสอบถาม รวบรวมข้อมูล แลวนำเสนอในรูปของตาราง พอสรุปผลได้ว่า ครูมีชั่วโมงสอนมากเกินไป และต้อง

¹⁰พาณี แสงกิจ "การปรับปรุงเกี่ยวกับการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2510. 246 หน้า

สอนหลายวิชานอกเหนือไปจากสังคมศึกษา ครูมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบนักเรียนมากและมีนักเรียนต้องดูแลมาก โรงเรียนยังขาดอุปกรณ์การสอนมาก โดยเฉพาะโสตทัศนศึกษา ครูยังขาดการอบรมในเรื่องการผลิตอุปกรณ์การสอน โรงเรียนให้ความร่วมมือดีในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผู้ปกครองมักจะมองข้ามความสำคัญของวิชานี้ไป และนักเรียนก็ขาดความสนใจในวิชานี้เพราะถือว่าไม่สำคัญ ในความเห็นของครูและนักเรียน หลักสูตรและเนื้อหาไม่สอดคล้องกับเวลา โรงเรียนต่าง ๆ มีห้องสมุด แยกวิชาหนังสือมาก ทั้งครูและนักเรียนเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการวัดผลดี หนังสือแบบเรียนสังคมศึกษาต้องปรับปรุงเนื้อหาและคุณภาพ

ในปีเดียวกันนี้ สุปราณี โศทรจรัส¹¹ ได้ทำการวิจัยเรื่องที่หลากหลายคลึงกับพาดนี้ แสงกิจ คือเรื่อง "แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ประสบขณะเรียนและสอนวิชานี้ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะสายสามัญ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาให้ดีขึ้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งปรากฏว่า ครูและนักเรียนส่วนมากมีทัศนคติที่คัดค้านการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา แต่การสอนยังมีประสิทธิภาพน้อยเนื่องจากความไม่สอดคล้องระหว่างเนื้อหาของหลักสูตร การกำหนดคะแนน การกำหนดเวลาเรียนสำหรับวิชานี้ ภาระการสอนและงานพิเศษที่ครูต้องทำมีมาก ไม่มีเวลาเตรียมการสอน และโรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การสอนรวมทั้งหนังสืออ่านประกอบในห้องสมุดอย่างเพียงพอ ปัญหาที่สำคัญของครูอีกอย่างหนึ่ง คือความสนใจของนักเรียนในการเรียนวิชาสังคมศึกษามีน้อยมาก หนังสือแบบเรียนไม่เหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาวิชาและสภาพหนังสือ จากการกพบในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้ดีขึ้นนั้น กระจ่าง

¹¹สุปราณี โศทรจรัส "แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2510. 341 หน้า

ศึกษาศึกษาและสถาบันฝึกหัดครูควรเห็นความสำคัญ โดยพยายามช่วยเหลือหาทางปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอนวิชาใหม่มากขึ้น สำหรับครูนั้นจำเป็นต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชา และปรับปรุงวิธีสอน ส่วนฝ่ายบริหารก็ควรที่จะสนับสนุนการเรียนวิชา โดยเปิดการอบรมครูผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง แหล่งวัสดุค้นคว้า อุปกรณ์การสอน หนังสือแบบเรียน การวัดผล การวางแผนเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการสอนด้วย

ในต่างประเทศมีการวิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษา โดย ดร. ลิลเลียน เอ็ม เดมิตรอฟ¹² (Dr. Lillian M. Demetroff) ในการเขียนวิทยานิพนธ์เพื่อรับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัย นอร์ท เวสเทิน ในปี ค.ศ. 1958 เรื่อง "การวิเคราะห์ปริมาณและคุณภาพของแบบเรียนวิชามนุษยสัมพันธ์ในวิชาสังคมศึกษาในชั้นกลาง ฯ (A Quantitative Qualitative Analysis of Selected Social Science Generalizations in Social Studies Textbooks in the intermediate Grades.)

วัตถุประสงค์ในการวิจัย ก็เพื่อจะศึกษาและประเมินคุณภาพและปริมาณของแบบเรียนสังคมศึกษาที่นิยมใช้กันมากในโรงเรียนที่เลือก 10 แห่ง โดยเลือกแบบเรียนที่ใช้ในโรงเรียนเหล่านั้นมาวิเคราะห์ปริมาณและคุณภาพ

การวิจัยพอสรุปผลได้ดังนี้ คือ

1. มนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศ โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดประโยชน์
2. ธรรมชาติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้มีส่วนในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของโลกในสมัยปัจจุบัน
3. ปริมาณและคุณภาพมีแนวโน้มไปในทางดีมากกว่า ไม่เลว และเลว

¹² Lillian M. Demetroff, ' A Quantitative - Qualitative Analysis of Selected Social Science Generalizations in Social Studies Textbooks in the intermediate Grades ' Dissertation Abstracts, Volume XX, Number 6, December 1958. p. 2518.

4. รูปแบบเรียนวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จากคำตอบ แล้วเสนอ เป็นรอยละ

ต่อมาในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น (ค.ศ. 1958) นาย William Vernon Olcott¹³ ได้เขียนวิทยานิพนธ์ เพื่อรับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell) เรื่องการสอนเกี่ยวกับรัฐบาลท้องถิ่น ในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาล (ชั้น 7 - 12) 3 ตำบล ในรัฐนิวยอร์ก โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาขอบเขตของการเรียนเกี่ยวกับรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในชั้นมัธยม (ชั้น 7 - 12) นอกจากนี้ยังศึกษาถึงการสอน การใช้วัสดุอุปกรณ์อะไร ใช้เวลาเท่าใด และมีวิธีการสอนอย่างไร ครูใช้ความสามารถและความชำนาญอย่างไรในการสอนเรื่องของรัฐบาลประจำท้องถิ่น

รัฐบาลท้องถิ่น คือรัฐบาลที่ปกครองท้องถิ่น ซึ่งประชาชนในเขตละแวกนั้นจะต้องเข้ามาติดต่อกับโดยตรง เนื่องจากคำจำกัดความนี้ ทุกหน่วยงานของรัฐบาลในระดับประเทศก็ย่อมจะต้องเข้ามาเกี่ยวพันด้วยโดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ยังรวมหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานตรวจภาษีและรายได้ กรมไปรษณีย์โทรเลข กระทรวงเกษตร กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงคมนาคม ก็จะต้องนำมาพิจารณาพร้อมกับรัฐบาลระดับท้องถิ่น

ข้อมูล เก็บโดยตรงจากครูที่สอนในห้องเรียน โดยการสัมภาษณ์ครูทั้งหมด 106 คน เป็นประชากรจาก 3 ตำบลในโรงเรียนของรัฐบาล 26 แห่ง ข้อมูลเหล่านี้รวบรวมระหว่างปี ค.ศ. 1954 - 1955 จากคำตอบของครูทั้ง 106 คน ที่สอนเรื่องรัฐบาลท้องถิ่นแก่เด็กนักเรียนทั้งชายและหญิง นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงหลักสูตรของโรงเรียนต่าง ๆ ในระดับชั้นต่าง ๆ พบว่าครูเกือบทั้งหมดยังเตรียมการสอนและการรวบรวมเนื้อหาในหลักสูตรไม่พร้อม การวิจัยนี้พอจะสรุปผลได้ว่า

¹³ William Vernon Olcott, "The Teaching of Local Government in the Public Secondary Schools (Grade 7 - 12) of Three Upstate New York Countries" Dissertation Abstracts, Volume XIX No. 10. December, 1958. p. 1307.

1. เรื่องรัฐบาลท้องถิ่น มีการสอนกันอย่างกว้างขวางตั้งแต่ชั้น 7
2. การศึกษาเรื่องรัฐบาลของท้องถิ่นนั้น อาศัยแบบเรียนเป็นหลักและเป็นคู่มือ
3. สิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียน เรื่องนี้คือขอบเขตของรัฐบาลท้องถิ่น ควรจะเป็นหลักสูตรของท้องถิ่น รวมอยู่ในหลักสูตรของการเรียน และแยกเป็นหน่วยต่างหากออกไป รวมถึงการใช้แบบเรียนและวัสดุอุปกรณ์
4. ในการสัมภาษณ์ครูทุกคนได้แสดงความคิดเห็นว่า เขามีอุปกรณ์ วัสดุ และมีอิสรภาพในการสอน
5. มีโรงเรียนอิทาการ (Ithaca) แห่งเดียว ที่ครูต้องร่วมกันเตรียมหลักสูตรของเด็กแต่ละชั้น ซึ่งสามารถให้ความเชื่อถือได้ว่าการเรียนเกี่ยวกับรัฐบาลของท้องถิ่นอย่างเพียงพอ

ขอเสนอแนะของผู้วิจัยเรื่องนี้ คือ

1. กองการศึกษา ควรวางหลักสูตรการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมืองในหลาย ๆ ชั้น ให้ละเอียด พร้อมทั้งมีคู่มือการสอนแนะนำให้ มีประมวลการสอน ไม่ควรเขียนแต่หัวข้อเรื่องเท่านั้น แต่ควรจะมีกิจกรรมเสนอแนะและมีรายชื่อบรรณานุกรมไว้ให้ด้วย
2. วิทยาลัยครู และคณะศิลปศาสตร์ ควรจัดสอนและฝึกหัดการสังคมในห้องเรียนด้วย
3. ครูควรมีส่วนรวมในกิจกรรมของชุมชน ในระดับผู้ใหญ่
4. ควรจะมีการกระตุ้นให้ครูใหญ่ จัดการอบรมและนิเทศแก่ครู เรื่องรัฐบาลท้องถิ่น
5. กระทรวงศึกษาธิการ ควรจะแจกโรงเรียนให้มีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับใช้ในการสอนเกี่ยวกับรัฐบาลท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลในมลรัฐนิวบอร์ค Wesley¹⁴ ได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือแบบเรียนที่ดีไว้ว่า แบบเรียนที่ดีนั้น จะต้องมี-

¹⁴ Edgar Bruce Wesley, Teaching Social Studies in High School. (Boston: D.C. Health, 1950) p. 237.

ลักษณะดังนี้ คือ

1. มีลักษณะคล่องตามวัตถุประสงค์ของวิชาที่กำหนดไว้ มีเนื้อเรื่อง คำอธิบาย รูปภาพ กิจกรรม แบบฝึกหัด ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. มีเนื้อเรื่องครบถ้วนตามหลักสูตร มีข้อความกระชับรัดกุม คำอธิบายชัดเจน ทำให้เข้าใจง่าย
3. สำนวนภาษาที่ใสสะอาดสวยงาม เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และมีส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น สารบัญชั้ บรรณานุกรม
4. ควรจัดระเบียบวางลำดับบทเรียนก่อนหลังตามหลักวิชา เพื่อความสะดวกต่อการเรียนการสอน แบ่งบทเรียนออกเป็นหน่วย มีเนื้อหาวิชาเหมาะสมที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในแต่ละหน่วยได้ภายในเวลาอันสมควร มีเวลาทบทวนและหาความรู้เพิ่มเติมได้

Price¹⁵ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูสอนและหนังสือแบบเรียนว่า สิ่งที่จะต้องพิจารณามากกว่าสิ่งอื่น ก็คือบทบาทของครูในการใช้หนังสือแบบเรียน ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าตัวหนังสือแบบเรียนเอง ครูเป็นผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจ เลือกหนังสือแบบเรียน ซึ่งการเลือกนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบและหลักเกณฑ์หลายอย่าง นอกจากนี้ครูยังต้องมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับตัวนักเรียน ในเรื่องความสามารถพิเศษ ความถูกต้อง และความสนใจของนักเรียน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ครูสามารถเลือกใช้หนังสือแบบเรียนได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ครูยังจะต้องรู้ถึงสภาพทาง-เศรษฐกิจของนักเรียนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญ อีกประการหนึ่งในการเลือกหนังสือแบบเรียนจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า ลำพังแต่หนังสือแบบเรียนเท่านั้น ไม่สามารถมีผลเพียงพอที่จะทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนได้ ดังนั้นเพื่อจะให้ได้รับประโยชน์จากแบบเรียนให้มากที่สุด ครูจะต้องเป็นผู้นำที่ดี มีวิธีการสอนที่ดี มีความ

15

Robert D. Price, "Textbook Dilemma in the Social Studies," The Social Studies. (McKinley Publishing Co. 112 S. New Broadway Brooklawn, N.J.: Volume LVII No.1. Jan. 1966) p.27.

สนใจในหนังสือแบบเรียน มีวิธีการกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น และมีอุปกรณ์การสอนที่ดี ครูที่ดีจะเป็นผู้ทำให้หนังสือแบบเรียนนั้นมีคุณค่าและประสบผลสำเร็จในการเรียนการสอน

จะเห็นได้ว่า ในต่างประเทศได้มีการวิจัยเกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมืองคังไคกลาวแล้ว สำหรับประเทศไทยยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยในเรื่องนี้มาก่อน ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อที่จะไต่ทราบถึงความนิยม และความต้องการในการใช้แบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองของครูและนักเรียน
2. เพื่อสำรวจความคิดเห็นทั่ว ๆ ไปของครูและนักเรียน เกี่ยวกับการใช้แบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง โดยนำเอาความคิดเห็นเหล่านั้นมาเสนอเพื่อเป็นแนวให้ผู้ที่เกี่ยวข้องของกับแบบเรียนวิชานี้จะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง
3. เพื่อจะได้เป็นการยกมาตรฐานของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองให้เหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมต้น ซึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในวัยรุ่น อันเป็นวัยที่สำคัญมากในชีวิตซึ่งจะเริ่มเป็นผู้ใหญ่และเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ
4. เพื่อจะได้นำเอาข้อเสนอแนะและขอคิดเห็นในการปรับปรุงแบบเรียนหน้าที่พลเมืองให้เป็นผลดียิ่งขึ้น เพื่อที่จะได้เป็นแบบเรียนที่เป็นมาตรฐาน ซึ่งนักเรียนจะได้อาศัยเป็นหนังสืออ้างอิงได้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร เป็นครูที่สอนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์
2. หนังสือแบบเรียน เป็นหนังสือแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นหนังสือแบบเรียนของกรมวิชาการและของเอกชน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในระดัชมัธยมศึกษาตอนต้น

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยนี้ เพื่อจะได้อบรมถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้แบบเรียนหน้าปกในเมืองในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งของครูอาจารย์และนักเรียน ทั้งนี้ได้ศึกษาถึงลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชานี้ และเป็นการยกมาตรฐานของแบบเรียนหน้าปกเมืองให้โดยคุณภาพที่เหมาะสมกับนักเรียน โดยการนำเอาข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยเป็นข้อพิจารณา นอกจากนี้กรมวิชาการอาจจะนำเอาข้อคิดเห็นที่เสนอแนะไปใช้ปรับปรุงแบบเรียนให้ดียิ่งขึ้น

วิธีที่จะดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

1. สร้างแบบสอบถามชน 2 ชุด คือ ชุดหนึ่งใช้ถามครู แบ่งออกเป็น 3 ตอน
 - ตอนที่ 1 เป็นข้อความทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับตัวครูผู้สอนและแบบเรียน
 - ตอนที่ 2 เป็นการขอความเห็นเกี่ยวกับคุณภาพในด้านการจัดทำรูปเล่มของแบบเรียน และ
 - ตอนที่ 3 เป็นการขอความเห็นของครูเกี่ยวกับการเรียนการสอนหน้าปกเมือง โดยมีแบบเรียนเป็นหลัก อีกชุดหนึ่ง ใช้ถามนักเรียนเกี่ยวกับแบบเรียนทั่ว ๆ ไป
2. นำแบบสอบถามไปให้ครูและนักเรียนลองตอบ แล้วจึงนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข
3. แจกแบบสอบถามแก่ครูและนักเรียนตามโรงเรียนที่สุ่มตัวอย่างไว้ โดยใช้ประชากร 500 แบ่งเป็นครู 50 คน นักเรียน 450 คน
4. รวบรวมคำตอบที่ได้จากแบบสอบถามเสนอในรูปของตารางโดยคิดเป็นร้อยละ พร้อมทั้งนำข้อเสนอแนะและความคิดเห็นที่ได้มาเป็นข้อคิดเห็น
5. นำหนังสือแบบเรียนหน้าปกเมืองที่ใช้ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมาอ่านประกอบ

ความหมายของคำต่าง ๆ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คือ นักเรียนที่เรียนอยู่ในชั้น ม.ศ. 1, 2 และ 3 โดยใช้เวลาเรียน 3 ปีต่อจากชั้นประถมปีที่ 7

ครู - อาจารย์

คือ ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้น

ม.ศ. 1, 2 และ 3

แบบเรียนหน้าที่พลเมือง

คือ แบบเรียนที่ทางกระทรวงศึกษาธิการ อนุญาต
ให้ใช้ได้ในโรงเรียน

ในการวิจัยนี้ หมายถึงหนังสือแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองที่ใช้ในระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นเท่านั้น